

ТАҚИҚЛАНГАН ЭКИНЛАРНИ ЕТИШТИРИШ ЖИНОЯТЛАРИ БЎЙИЧА
МУТАХАССИСНИ ЖАЛБ ҚИЛИШ ВА УНИ СЎРОҚ ҚИЛИШНИНГ ЎЗИГА
ХОС ЖИХАТЛАРИ

Луқмонов Яшнаербек Лаизиз ўғли

Китоб тумани ИИБ ҳузуридаги ТГ терговчиси.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.22773039>

Аннотация. Мазкур тезисда Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексининг 270-моддасида назарда тутилган тақиқланган экинларни етиштириш жиноятларини тергов қилишда махсус билимлардан фойдаланишнинг процессуал ва криминалистик жиҳатлари таҳлил қилинган. Хусусан, ҳодиса жойини кўздан кечиришда мутахассисни жалб қилиш, унинг махсус билим ва кўникмаларидан фойдаланиш, тақиқланган ўсимликнинг тури, морфологик белгилари, ривожланиш босқичи, етиштирилганлиги ва парваришланганлигини аниқлаш, шунингдек, етиштириш усули, агротехник тадбирлар ва махсус шароитларни белгилаш масалалари ёритилган. Мутахассисни танлаш мезонлари, уни сўроқ қилишда аниқланиши лозим бўлган ҳолатлар ҳамда унинг кўрсатувларидан кейинги тергов ҳаракатларини режаслаштиришда фойдаланиш имкониятлари таҳлил қилинган.

Калим сўзлар: тақиқланган экинларни етиштириш, ҳодиса содир бўлган жой, мутахассис, парваришлаш, агротехник ишлов, ботаника, сўроқ қилиш.

Аннотация. В тезисе анализируются процессуальные и криминалистические аспекты использования специальных знаний при расследовании преступлений, связанных с выращиванием запрещённых растений, предусмотренных статьёй 270 Уголовного кодекса Республики Узбекистан. В частности, рассматриваются вопросы привлечения специалиста к осмотру места происшествия, использования его специальных знаний и навыков, установления вида запрещённого растения, его морфологических признаков, стадии развития, факта выращивания и ухода за ним, а также определения способа выращивания, агротехнических мероприятий и специальных условий. Проанализированы критерии выбора специалиста, обстоятельства, подлежащие установлению при его допросе, а также возможности использования его показаний при планировании последующих следственных действий.

Ключевые слова: выращивание запрещённых растений, место происшествия, специалист, уход за растениями, агротехническая обработка, ботаника, допрос.

Abstract. In the thesis analyses the procedural and forensic aspects of using special knowledge in the investigation of crimes involving the cultivation of prohibited plants, as provided for in Article 270 of the Criminal Code of the Republic of Uzbekistan. In particular, it examines the involvement of a specialist in the inspection of the crime scene, the use of his or her specialised knowledge and skills, the identification of the type of prohibited plant, its morphological characteristics and stage of development, as well as the establishment of the fact of cultivation and care. The article also addresses issues related to determining the method of cultivation, agrotechnical measures and special growing conditions. The criteria for selecting a specialist, the circumstances to be established during the specialist's questioning, and the possibilities of using the specialist's testimony in planning subsequent investigative actions are analysed.

Keywords: *cultivation of prohibited plants, crime scene, specialist, plant care, agrotechnical treatment, botany, questioning.*

Бугунги кунда гиёхвандлик воситалари ва психотроп моддаларнинг ноқонуний айланмасига қарши самарали курашиш нафақат ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларнинг, балки давлат сиёсатининг устувор йўналишларидан бири сифатида намоён бўлмоқда.

Айниқса, гиёхвандлик воситаларининг табиий манбаи ҳисобланган тақиқланган экинларни қонунга ҳилоф равишда экиш ва етиштиришга қарши курашиш мазкур соҳадаги жиноятчиликнинг дастлабки бўғинига барҳам бериш нуқтаи назаридан муҳим аҳамиятга эга. Ўзбекистон Республикасида сўнгги йилларда гиёхвандлик воситалари ва психотроп моддаларнинг ноқонуний айланмасига қарши курашишнинг ҳуқуқий ва ташкилий асослари сезиларли даражада кучайтирилмоқда. Хусусан, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2024 йил 6 майдаги ПФ-73-сон “Ўзбекистон Республикасида гиёхвандлик воситалари ва психотроп моддаларнинг ноқонуний айланмасига чек қўйиш орқали уларнинг аҳоли саломатлиги ва мамлакатимиз генофондига салбий таъсирини бартараф этиш стратегик чора-тадбирлари тўғрисида”ги Фармони¹ билан мазкур соҳада комплекс чора-тадбирлар белгиланган. Ушбу сиёсатнинг мантиқий давоми сифатида 2025 йил 3 ноябрдаги ПФ-207-сон “Аҳоли саломатлиги ва миллат генофондини гиёхвандлик ва наркожиноятлардан самарали ҳимоя қилиш бўйича комплекс чора-тадбирлар тўғрисида”ги Фармон² қабул қилинди.

Мазкур Фармонда аҳоли, биринчи навбатда, ёшлар саломатлиги ва миллат генофондини гиёхвандлик иллатидан ҳимоя қилиш, уюшган наркожиноятчиликка чек қўйиш, наркожиноятларни барвақт аниқлаш ва уларга қарши курашиш механизмларини такомиллаштириш устувор вазифалар сифатида белгиланган. Шунингдек, наркожиноятларнинг янги шакллари ва усулларига қарши курашишнинг жиноий-ҳуқуқий механизмларини кучайтириш, уларни фош этишда замонавий ёндашувларни жорий этиш вазифалари белгиланган.

Бундай шароитда тақиқланган экинларни етиштириш жиноятларини тергов қилиш сифатини ошириш, хусусан, тергов жараёнида махсус билимлардан самарали фойдаланиш алоҳида долзарб аҳамият касб этади. Чунки ушбу турдаги жиноятларни тергов қилишда терговчи ёки суриштирувчининг юридик билимлари билан бир қаторда ботаника, биология, агрономия, агрохимия ва ўсимликларни ҳимоя қилиш соҳаларидаги махсус билимларга ҳам эҳтиёж туғилади.

Мазкур масала далилларнинг мақбуллиги нуқтаи назаридан ҳам муҳимдир. Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг 2018 йил 24 августдаги 24-сон

¹ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2024 йил 06 майдаги “Ўзбекистон Республикасида гиёхвандлик воситалари ва психотроп моддаларнинг ноқонуний айланмасига чек қўйиш орқали уларнинг аҳоли саломатлиги ва мамлакатимиз генофондига салбий таъсирини бартараф этиш стратегик чора-тадбирлари тўғрисида”даги ПФ-73-сон Фармони // <https://lex.uz/docs/111460> (Электрон манбага мурожаат қилинган сана: 10.09.2026 й.)

² Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2025 йил 3 ноябрдаги «Аҳоли саломатлиги ва миллат генофондини гиёхвандлик ва наркожиноятлардан самарали ҳимоя қилиш бўйича комплекс чора-тадбирлар тўғрисида»ги ПФ-207-сон Фармони // URL: <https://lex.uz/docs/7818774> (Электрон манбага мурожаат қилинган сана: 02.09.2026 й.)

“Далиллар мақбуллигига оид жиноят-процессуал қонуни нормаларини қўллашнинг айрим масалалари тўғрисида”ги қарорида жиноят-процессуал қонун нормаларини аниқ бажариш ва уларга риоя қилиш далилларни тўплаш, текшириш ва баҳолашнинг муҳим шарти эканлиги белгиланган. Пленумга кўра, қонун нормаларидан ҳар қандай чекиниш, агар у далилни олиш тартибига таъсир қилса, олинган далилнинг мақбул эмас деб топилишига олиб келиши мумкин. Номмақбул далиллар эса юридик кучга эга бўлмайди ва айблов асосига қўйилиши мумкин эмас³.

Шу нуқтаи назардан, тақиқланган экинлар топилган ҳодиса жойини кўздан кечиришда қонунда ва ишнинг хусусиятидан келиб чиқиб зарур бўлган ҳолларда тегишли махсус билимга эга мутахассиснинг реал иштирокини таъминлаш нафақат терговнинг сифатини оширади, балки олинган далилларнинг процессуал жиҳатдан мақбуллигини таъминлашга ҳам хизмат қилади.

Маълумки, тақиқланган экинларни етиштириш жиноятларини тергов қилиш амалиётида терговчи ёки суриштирувчи кўпинча агротехника, ботаника ёки биология соҳасидаги махсус билимга эга бўлмагани сабабли, аниқланган ўсимликнинг етиштирилиш жараёнига оид муҳим ҳолатларни (агротехник ишлов тури, тахминий экиш санаси, экинни яшириш усуллари) мустақил равишда тўғри баҳолай олмайди. Россиялик олим Д.Н. Рудовнинг тадқиқотида асосли равишда таъкидланганидек, мазкур тоифадаги жиноят ишлари бўйича мутахассисни жалб қилиш нафақат фойдали, балки барча шундай ишлар бўйича объектив, тўлиқ ва ҳар томонлама тергов қилиш учун зарурий процессуал ҳаракат ҳисобланади⁴.

Мутахассис тергов ва суд муҳокамасини ўтказишда далилларни топиш ва мустаҳкамлашда суриштирувчига, терговчига, прокурорга ва судга ёрдам бериши учун муайян соҳада зарур билим ва малакага эга бўлган шахс ҳисобланади⁵. Тақиқланган экинларни етиштириш жиноятлари бўйича ҳодиса содир бўлган жойни кўздан кечириш жараёнига мутахассис сифатида жалб қилиниши мумкин бўлган шахслар доираси алоҳида эътиборга лойиқ. Булар агрокимё, биология, ботаника, ўсимликларни химоя қилиш соҳасида махсус маълумот ва тажрибага эга шахслар бўлиши мумкин.

Мутахассиснинг иштироки, аввало, ҳодиса содир бўлган жойни, яъни тақиқланган экин топилган ер участкасини ёки бошқа жойни кўздан кечириш тергов ҳаракатида мажбурий бўлиши лозим, чунки айнан шу босқичда моддий изларнинг (тупроқ ҳолати, суғориш ва ўғитлаш излари, экинни яшириш белгилари) тўғри қайд этилиши кейинги бутун тергов йўналишини белгилайди.

³ Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг 24.08.2018 йилдаги “ Далиллар мақбуллигига оид жиноят-процессуал қонуни нормаларини қўллашнинг айрим масалалари тўғрисида”ги 24-сон қарори URL: <https://www.lex.uz/docs/3895986/> (мурожаат санаси: 10.09.2026).

⁴ Рудов Д.Н. Привлечение специалиста при расследовании преступлений, связанных с незаконным культивированием растений, содержащих наркотические средства или психотропные вещества // Юристы-Правоведь. — 2015. — № 5 (72). — С. 51–55. URL: <https://cyberleninka.ru/article/> (мурожаат санаси: 10.09.2026).

⁵ Ўзбекистон Республикасининг Жиноят-процессуал кодекси// <https://lex.uz/docs/111460> (Электрон манбага мурожаат қилинган сана: 10.09.2026 й)

Терговчи мутахассис иштирокисиз муайян ўсимликни қандай турга мансублигини, агротехник ишлов берилган—берилмаганлигини, агар агротехник ишлов берилиб парваришланган бўлса, қандай ишлов берилганлигини аниқлай олмайди.

Шунинг учун ҳам жиноят—процессуал қонунчиликда терговчига мутахассис жалб қилиш ваколати берилган.

Ҳодиса содир бўлган жойни кўздан кечириш жараёнида мутахассис терговчининг топшириғига биноан аниқланган ўсимликни ва уни остидаги тупроқни синчиклаб кўздан кечириши ҳамда кейинчалик терговчига мутахассис фикрини ёзма равишда тақдим қилиши лозим. Афсуски, бугунги кунда ушбу турдаги жиноятлар бўйича мутахассислар ҳодиса содир бўлган жойга чиқмасдан мутахассис фикрини беришмоқда. Терговчилар эса чиқмаган мутахассисни ҳодиса содир бўлган жойни кўздан кечириш баённомасида “иштирок этди” тарзида қайд этишмоқда.

Аслида мутахассис ҳодиса содир бўлган жойни кўздан кечириш жараёнида бошидан бошлаб иштирок этиши ва қуйидагиларни аниқлашда терговчига амалий ёрдам кўрсатиши лозим:

- ўсимликнинг қайси турга мансублигини;
- унинг морфологик белгилари;
- ўсимликнинг ривожланиш босқичини;
- етиштириш ёки парваришлаш белгилари мавжудлигини;
- экиннинг қандай агротехник усуллар асосида парваришланганини;
- етиштириш учун махсус шароитлар яратилган-яратилмаганини.

Умуман олганда, терговчи қайси мутахассисларни жалб қилиш мақсадга мувофиқ?

Тақиқланган экинларни етиштириш жиноятлари бўйича ҳар қандай агрономни автоматик равишда мутахассис сифатида жалб қилиш тўғри эмас. Чунки мутахассиснинг билимлари тергов қилинаётган масалага мос бўлиши керак.

Терговчи вазиятга қараб қуйидаги мутахассисларни жалб қилиши лозим:

1. Ўсимликнинг турини аниқлаш зарур бўлса — ботаник ёки биология соҳасидаги мутахассис;

2. Ўсимликнинг етиштирилгани ва парваришланганини аниқлаш зарур бўлса — агроном;

3. Тупроқ таркиби, ўғитлар ва агрохимёвий воситалардан фойдаланиш ҳолатини аниқлаш зарур бўлса — агрохимик;

4. Ўсимликларнинг касалликлари ва уларни парваришлаш усуллари аниқлаш зарур бўлса — ўсимликларни ҳимоя қилиш соҳасидаги мутахассис жалб қилиниши мумкин.

Мутахассисни жалб қилишнинг ўзи етарли эмас. Терговчи унга қандай масалаларни аниқлаш топширилаётганини олдиндан белгилаши лозим. Жумладан, ўсимликларнинг етиштирилганлиги, етиштириш жойи, ўсимликларнинг тури ва миқдори, етиштиришга хос ҳаракатлар, махсус мосламалар, ўсимликларнинг ўлчами ва уларни экишнинг тахминий муддати, экилган жой майдони каби ҳолатларни аниқлаш тавсия этилган.

Демак, мутахассис иштирокида қуйидаги ҳолатларни аниқлаш мақсадга мувофиқ ҳисобланади:

- аниқланган ўсимлик тақиқланган экинлар қаторига кирадими;

- унинг аниқ номи ва биологик тури қандай;
- мазкур ўсимликнинг наркотик восита ёки психотроп модда сақловчи хусусияти мавжудми;
- ўсимлик табиий равишда ўсганми ёки инсон томонидан экилиб, парваришланганми;
- уни етиштириш учун қандай агротехник ҳаракатлар амалга оширилган;
- суғориш, ўғитлаш, чопиқ қилиш, бегона ўтлардан тозалаш каби ҳаракатлар мавжудми;
- ўсимликларнинг ривожланиш босқичи қандай;
- тахминан қачон экилиши ёки қўчат қилиниши мумкин;
- етиштириш учун махсус шароит яратилганми;
- етиштириш жараёни тизимли ва мақсадли тусга эга бўлганини кўрсатувчи белгилар мавжудми.

Бундан ташқари, терговчи мутахассисни сўроқ қилиши муҳим аҳамият касб этади.

Сир эмаски, тергов ҳаракатлари орасида сўроқ қилиш жиноят судлов ишини юритишда энг кенг тарқалган тергов ҳаракати ҳисобланади. Тергов амалиётида сўроқ қилиш тергов ҳаракати ўтказилмаган бирор жиноят иши мавжуд эмас.

Сўроқ қилиш жиноятни фош этишда ҳам асосий восита бўлиб хизмат қилади. Тергов амалиётида бирор бир жиноят иши сўроқ қилиш тергов ҳаракати ўтказилмасдан очилмайди.

Сўроқ қилиш тергов ҳаракатининг аҳамияти жиноят излари сифатида қолган ва моддий дунёнинг инсон онгидаги инъикосидан исбот қилишда фойдаланишда муҳим ҳисобланади⁶.

Мутахассисни сўроқ қилиш баённомасида акс эттирилиши шарт бўлган икки гуруҳ маълумот мавжуд.

Биринчи гуруҳ — мутахассиснинг шахсини тавсифловчи маълумотлар: иш жойи, лавозими, соҳа бўйича иш стажи, маълумоти, ўқув юртини тамомлаган йили; малакасини тасдиқловчи ҳужжат (диплом, номзодлик дипломи, қайта тайёргарлик тўғрисидаги гувоҳнома ва ҳ.к.) нусхаси баённомага илова қилиниши ва бу ҳақда алоҳида қайд киритилиши лозим.

Иккинчи, асосий гуруҳ эса тақиқланган экинчи етиштириш жиноятининг моддий-техник жиҳатларини очиб берувчи саволларга жавоблар тарзида бўлиб, улар қуйидагиларни ўз ичига олади: тақиқланган ўсимлик етиштирилган-етиштирилмаганлиги; етиштириш қаерда, қандай рельеф ва қандай кириш йўли (босилган йўлкалар ёки махсус тайёрланган йўл участкалари) орқали амалга оширилганлиги; аниқ қайси ўсимлик, унинг миқдори ва ўзига хос белгилари (илова тариқасида тегишли адабиётдан расм-жадваллар нусхаси киритилиши мумкин); етиштиришнинг ўзи қандай ҳаракатларда, яъни тупроққа ишлов бериш, суғориш, бегона ўтлардан тозалаш, қўшимча иситиш, ёритиш, ҳаво алмаштириш, ўғит ва бошқа моддалар солиш каби агротехник амалларда ифодаланганлиги; экинни яшириш мақсадида қандай чоралар (махсус ёруғлик ўтказувчи тентлар, тақиқланмаган ўсимликлардан “девор” ҳосил қилиш ва ҳ.к.) қўрилганлиги; махсус

⁶ Раҳманкулов А.Х. Миразов Д.М. Дастлабки тергов: Дарслик. – Т.: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2012. – 176-б.

мосламалар (томчилатиб суғориш тизими, шланг, сув қуйгич, тент, ўғитлар) мавжудлиги; ўсимликнинг аниқ номи, ўлчами ва қисмларининг ҳажми; экилган майдон (m^2) экиш тахминий санаси — бунда айбланувчи томонидан кечроқ бўлмаган муддат аниқ кўрсатилиши шарт, чунки бу сана айбловда жиноят содир этилган вақт сифатида қайд этилади ва ниҳоят, жиноий фаолиятнинг тизимли характерга эга эканлигини кўрсатувчи белгилар (бўш чуқурчалар, турли ўғитлар қадоғининг қолдиқлари, тақиқланган ўсимлик қисмлари, тизимли парваришлаш учун мўлжалланган махсус мосламалар).

Айниқса, муҳим методик тавсия шундан иборатки, гумон қилинувчи ёки айбланувчини сўроқ қилиш мутахассиснинг тушунтириши ёки кўрсатувини олингандан кейин амалга оширилиши лозим. Бу тартиб тажрибасиз терговчи ёки суриштирувчига ҳам жиноят содир этган шахсни айбини тасдиқлашда устунлик бериб, гумон қилинувчи томонидан турли баҳоналарни келтириш орқали айбини бўйнига олмаслик ҳаракатини олдини олади. Шунингдек, мутахассис кўрсатувига илова қилинган фото-видео тасвирлар (шу жумладан илмий адабиётдаги тегишли ўсимликлар расмлари билан таққослаш) ҳодиса жойини кўздан кечириш баённомасидаги фото-видео материаллар билан биргаликда, айбланувчининг ноқонуний фаолиятини яққол тасдиқловчи қўшимча далил вазифасини ўтайди.

Шуни унутмаслик лозимки, мутахассиснинг кўрсатувлари кейинги тергов ҳаракатларини режалаштириш учун криминалистик ахборот манбаи бўлиб хизмат қилиши мумкин. Чунки у берган маълумотлар асосида гумон қилинувчи, айбланувчи, гувоҳларни сўроқ қилиш, юзлаштириш, кўрсатувларни ҳодиса жойида текшириш ва тергов эксперименти каби кейинги процессуал ҳаракатларда бериладиган саволларни шакллантириш мумкинлигини таъкидлайди.

Масалан, мутахассис экинларни парваришлаш учун томчилатиб суғориш тизими, махсус ўғитлар ёки сунъий ёритишдан фойдаланилганини кўрсатса, терговчи кейинчалик ушбу жиҳозларни ким сотиб олгани, ким ўрнатгани, ким улардан фойдалангани ва улардан қандай мақсадда фойдаланилганини аниқлашга қаратилган саволларни шакллантириши мумкин. Демак, мутахассиснинг иштироки нафақат битта тергов ҳаракатининг самарадорлигини оширади, балки бутун тергов версияларини шакллантириш ва текширишга таъсир кўрсатади.

Юқоридагилардан келиб чиқиб, қуйидаги хулосаларни илгари сурамиз:

биринчидан, тақиқланган экинларни етиштириш жиноятлари бўйича мутахассисни ҳодиса жойини кўздан кечиришнинг дастлабки босқичида жалб қилиш шарт;

иккинчидан, мутахассисни танлашда унинг махсус маълумоти ва амалий тажрибаси текширилаётган объект хусусиятига мос бўлиши лозим;

учинчидан, мутахассисни сўроқ қилишда унинг малакаси, иш тажрибаси ва махсус билимлари ҳақидаги маълумотларни процессуал ҳужжатда акс эттириш, зарур ҳолларда малакасини тасдиқловчи ҳужжатларни илова қилиш мақсадга мувофиқ;

тўртинчидан, мутахассисга бериладиган саволлар унинг махсус билимлари доирасидаги фактик ҳолатларни аниқлашга қаратилган бўлиши, жиноят-ҳуқуқий квалификация ёки шахснинг айбдорлиги ҳақида ҳуқуқий хулоса беришни талаб қилмаслиги керак;

бешинчидан, мутахассиснинг кўрсатувлари кейинги сўроқлар, юзлаштиришлар, кўрсатувларни ҳодиса жойида текшириш ва бошқа тергов ҳаракатларини режалаштиришда фойдаланилиши мумкин.

Шу нуктаи назардан, тақиқланган экинларни етиштириш жиноятлари бўйича мутахассис иштирокини оддий техник ёрдам эмас, балки жиноятнинг муҳим фактик ҳолатларини аниқлашга хизмат қилувчи криминалистик восита сифатида баҳолаш лозим.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2024 йил 06 майдаги “Ўзбекистон Республикасида гиёҳвандлик воситалари ва психотроп моддаларнинг ноқонуний айланмасига чек қўйиш орқали уларнинг аҳоли саломатлиги ва мамлакатимиз генофондига салбий таъсирини бартараф этиш стратегик чора-тадбирлари тўғрисида”даги ПФ-73-сон Фармони// <https://lex.uz/docs/111460> (Электрон манбага мурожаат қилинган сана: 10.09.2026 й)
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2025 йил 3 ноябрдаги «Аҳоли саломатлиги ва миллат генофондини гиёҳвандлик ва наркожиноятлардан самарали ҳимоя қилиш бўйича комплекс чора-тадбирлар тўғрисида»ги ПФ-207-сон Фармони // URL: <https://lex.uz/docs/7818774> (Электрон манбага мурожаат қилинган сана: 02.09.2026 й.)
3. Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг 24.08.2018 йилдаги “ Далиллар мақбуллигига оид жиноят-процессуал қонуни нормаларини қўллашнинг айрим масалалари тўғрисида”ги 24-сон қарори URL: <https://www.lex.uz/docs/3895986/> (мурожаат санаси: 10.09.2026).
4. Рудов Д.Н. Привлечение специалиста при расследовании преступлений, связанных с незаконным культивированием растений, содержащих наркотические средства или психотропные вещества // Юристъ-Правоведъ. — 2015. — № 5 (72). — С. 51–55. URL: <https://cyberleninka.ru/article/> (мурожаат санаси: 10.09.2026).
5. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят-процессуал кодекси// <https://lex.uz/docs/111460> (Электрон манбага мурожаат қилинган сана: 10.09.2026 й)
6. Раҳманкулов А.Х. Миразов Д.М. Дастлабки тергов: Дарслик. – Т.: Ўзбекистон Республикаси ИИБ Академияси, 2012. – 176-б.